

שגיאות גוטליב

אגף הייעור, קק"ל

גלעד אוסטרובסקי

יערן ראשי ומנהל אגף הייעור, קק"ל

ציטוט מומלץ

גוטליב ש ואוסטרובסקי ג. 2024.
לא רק עצים – קק"ל מפרסמת את
מדיניות הניהול שלה לשטחי תצורות
צומח נמוכות. אקולוגיה וסביבה
15(2).

שטח עשבוני לצד יער בשפלת יהודה. "יותר מרבע מהשטחים שקק"ל אמונה על ניהולם מאופיינים בתצורות צומח נמוכות" | צילום: בלה נולדמן, באדיבות קק"ל

לא רק עצים – קק"ל מפרסמת את מדיניות הניהול שלה לשטחי תצורות צומח נמוכות

20 באוגוסט, 2024

גיליון קיץ 2024 / כרך 15(2)

[בקצרה](#)

הצורך במסמך מדיניות ובהנחיות ממשק

הפסיפס הנופי המיוחד והמגוון של ישראל מורכב מתצורות צומח גבוהות (יער וחורש מפותח) לצד תצורות נמוכות (בתה, שיחייה וצמחייה עשבונית). היקף שטחי תצורות הצומח הנמוכות בישראל שווה לזה של שטחי היערות והחורשים [2]. קק"ל אמונה על ניהול של כ-1,600 קמ"ר של שטחים פתוחים. התפיסה השגורה היא שקק"ל אמונה רק על ניהול יערות - שטחים עם קומת עצים - אך מתברר כי כיום יותר מרבע מהשטחים שקק"ל אמונה על ניהולם מאופיינים בתצורות צומח נמוכות.

הצורך בגיבוש מדיניות לניהול תצורות נמוכות מגיע משתי מטרות המשלימות זו את זו. האחת, הגנה על שטחי הבתה. קק"ל רואה בדאגה את הכרסום הנמשך בשטחי הבתה בעקבות הבינוי הנרחב, ואת האיומים הנוספים הרבים עליהם. המטרה השנייה היא הצורך להעמיד תורה סדורה לניהול תצורות צומח נמוכות, שמטבע הדברים קיבלו בקק"ל תשומת לב ניהולית פחותה מזו של תצורות הצומח היערניות. ואכן, בקרוב יתפרסם מסמך מדיניות לניהול תצורות צומח נמוכות, המגדיר את התצורות הללו ואת היקפן, סוקר את שירותי המערכת האקולוגית שהן מספקות, מצביע על האיומים הפיזיים והססטוטוריים עליהן, ומפרט את כלי הניהול המרכזיים שעומדים לרשות מנהלי השטח של קק"ל.

מסמך זה הוא נדבך נוסף באוסף מסמכי המדיניות וההנחיות המקצועיות שנכתבו בשנים האחרונות בקק"ל, כגון תורת ניהול היער, דילול היער המחטני, מסמך מדיניות והנחיות מקצועיות לטיפול בצומח לא רצוי ומסמך הקמת יערות וחידושם.

שטח פתוח רציף בחולות ובו תצורת צומח נמוכה. נחל הבשור, פברואר 2023 | צילום: בלה נולדמן, באדיבות קק"ל

מאפיינים ושירותי מערכת אקולוגית

כחלק מסקר מצב היער של קק"ל הוגדרו תצורות הצומח הנמוכות באופן הבא: שיחייה מאופיינת בצורת חיים שלטת של שיחים או מעוצים שגובהם עד שני מטר (לדוגמה, קידה שעירה [*Calicotome villosa*]), בתה מאופיינת בצורת חיים שלטת של בני-שיח שגובהם עד מטר אחד (למשל, סירה קוצנית [*Sarcopoterium spinosum*]), וצמחייה עשבונית מאופיינת בצומח שולט עשבוני (חד-שנתי ורב-שנתי). כמובן שהמאפיין של כלל התצורות הנמוכות האלה הוא היעדר קומת עצים. הן מתפרסות על כ-440 קמ"ר, שהם יותר מרבע משטחי הניהול של קק"ל. מדובר בכ-20% מסך שטחי תצורות הצומח הנמוכות בישראל, ומרביתם נמצאים בשטחים המוגדרים בתמ"א אחת כבעלי ייעוד של 'יער טבעי'^[2].

תצורות צומח נמוכות מספקות שירותי מערכת אקולוגית מגוונים: שירותי ויסות ובקרה, כגון מניעת סחף קרקע, קיבוע פחמן, שירותי האבקה והדברה ביולוגית והפחתת עוצמת שרפות. כמו כן, הם מספקים שירותי תרבות, כגון פנאי, נופש ושימור מורשת, ושירותי אספקה, כגון מיני מאכל ומרפא לליקוט. מלבד אלה, הערך המשמעותי של השטחים האלה הוא באכלוס של מגוון ביולוגי ייחודי – מינים "מתמחי בתה" (כלומר כאלה המצויים בבתה בלבד), מינים בסכנת הכחדה, וכן מגוון של עשבוניים, זוחלים, דבורים, עופות ויונקים. לעושר ולמגוון המינים הגבוה בבתי הגידול האלה יש השפעה חיובית על חוסנה של המערכת האקולוגית מהפרעות ומעקות.

ערכי טבע ומורשת בשטחים עשבוניים. מימין למעלה בכיוון השעון: גבעת התורמוסים (בעמק האלה); נחל הבשור; ברכת צרטא (מצפון-מזרח לשוהם); יער צרעה | צילומים: בלה נולדמן ואמיר הרמס

איומים והפרעות

לצד כל אלה, שטחי תצורות צומח נמוכות מאוימים באופן משמעותי, לרוב יותר מאשר שטחים נטועים או בעלי קומת עצים משמעותית. הם מאוימים במיוחד עקב התפיסה הרווחת של מוסדות התכנון ושל הציבור, שלפיה הם חסרי ערך, ומאחר שלא מבינים את ערכיותם, רואים בהם שטחים פוטנציאליים להרחבת יישובים ולפיתוח. נוסף על כך, פיתוח שטח שיש בו עצים יקר יותר ומסובך יותר מבחינה בירוקרטית מאשר פיתוח שטח שאין בו עצים. שילוב המאפיינים – שטחים נרחבים ורציפים וכן מיעוט בדרכים ובפעילות אנושית (למשל נוכחות דלה של מטיילים) – מביא לתופעות נפוצות שעל מנהלי השטח להתמודד איתן, למשל: השלכת פסולת בניין, השלכת עודפי עפר, חריצת הקרקע על-ידי כלים ממונעים, פלישות של שטחים חקלאיים סמוכים או פלישות אחרות, מעבר של תשתיות ושרפות מרובות בשטחי אש.

כלי ממשק

מהסיבות האלה, בליבת מסמך המדיניות מתוארים הכלים להגנה על שטחי תצורות צומח נמוכות ולניהולם. לרשות מנהל השטח עומדים כלים שונים, כדוגמת רעיה, טיפול במינים פולשים, פעולות לשיקום (למשל שתילה וזריעה של מינים מתאימים), כיסוח מכני ודילול זריעים למטרת שימור התצורה הנמוכה. כחלק ממדיניות שנכתבה ב"תורת ניהול היער"^[1], לכל פעולת ממשק ישנן מטרות מוגדרות המתאימות לייעוד השטח שנקבע בתהליך התכנון ארוך-הטווח בקק"ל, הכולל סקרים נרחבים לניתוח מצב השטח. מלבד הגנה על השטח מפני גריעות בוועדות התכנון, המסמך סוקר את הכלים העומדים לרשותנו בהתמודדות עם האיומים שהוזכרו, כגון: גידור למניעת פלישות, הצבת בולדרים למניעת כניסת רכבים, הגברת נוכחות בשטח באמצעות הכוונת מטיילים על-ידי יצירת שבילים ושילוט, פיקוח ועוד.

כעיקרון מוביל של המדיניות, תכנון וניהול של תצורות צומח נמוכות יתבצעו כמו בכל השטחים שבניהול קק"ל, כך שיתקבלו שמירה והגנה על כל תצורות הצומח גם יחד. בכך תהיה תרומה לשמירת רצף משמעותי של השטחים האלה, לכתמיות ולמגוון. קק"ל רואה חשיבות בניהול ובעידוד של מגוון תצורות צומח – הבתות לצד היערות, הנמוכות לצד הגבוהות. התכנון וההחלטות יתקבלו על פי התהליכים המקובלים בקק"ל, על פי הגדרות תמ"א אחת, ובהתאם לדגשים המפורטים במסמך זה.

המהלך מהווה אמירה מקצועית וברורה – כשם שקק"ל מנהלת יערות, כך היא מנהלת גם את שטחי תצורות הצומח הנמוכות שבאחריותה.

מגוון איומים על שטחי תצורות צומח נמוכות. מימין למעלה בכיוון השעון: חריצת קרקע על-ידי כלים ממונעים סמוך לרוחמה; ערמת עודפי עפר בבתה בשטח הניהול של יער שחריה; פלישת שדות פלחה לבתה בשטח ניהול יער דבירה; ערמת אספלט בבתה בשטח הניהול של יער באר טוביה | צילומים: מאיה מלאת וגיל סיאקי

תודות

בכתיבת המסמך השתתף צוות היגוי רחב, שכלל מנהלי שטח ואנשי מטה מאגף הייעור ומאגף התכנון בקק"ל.

תודה חמה לחברות ולחברים שהשתתפו: נורית היבשר, מאיה מלאת, חן קרוא, גיל סיאקי, אביב אייזנבנד, שני גלייטמן, זוהר צפון, נעמי הומינר, יגאל מויאל ואסף קרואני.

מקורות

1. אסם י, ברנד ד, טאובר י ואח'. 2014. תורת ניהול היער בישראל: מדיניות והנחיות לתכנון ולממשק יער. ירושלים: אגף הייעור ויחידת הפרסומים, קשרי ציבור, קק"ל.

2. שורק מ ושפירא ע. 2018. [דו"ח מצב הטבע – ישראל 2018](#). תל-אביב: המארג.